

UDK 940.53 (497.13)
Pregledni članak

USPOSTAVLJANJE I FUNKCIONIRANJE KOMUNIKACIJA VELEBITSKIM KANALOM IZMEĐU OTOKA PAGA I RABA I PODGORJA U TIJEKU NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE

OREN RUŽIĆ

Uspostavljanje i održavanje veza otoka Paga i Raba s kopnom bilo je od presudnog značenja za uspješan razvoj narodnooslobodilačkog pokreta na tim otocima. Uspostavljanje veze preko Velebitskog kanala s područjem Senjskog kotara (od Senja do Karlobaga) bilo je, također, i značajan činilac u ponovnom oživljavanju narodnooslobodilačkog pokreta u Podgorju, posebno nakon prodora njemačkih snaga na ovo područje u siječnju godine 1944.

Već u kolovozu 1941. aktivisti narodnooslobodilačkog pokreta na otoku Pagu uspostavljaju vezu s ličkim ustanicima a početkom 1942. i s organizacijama pokreta u Ravnim kotarima, Zadru, Senju i Crikvenici. Na uspostavljanju ovih kontakata odlazilo se s otoka legalno brodom s propusnicama okupatora, koje su pribavljene pod najrazličitijim izgovorima.

Počele su pristizati vijesti o događajima u zemlji i svijetu, potrebne kao svagdanji kruh. Saznavalo se o oružanoj borbi naših naroda protiv okupatora i domaćih izdajica, o borbama i pobjedama partizana, o uspostavljanju nove narodne vlasti, o radu narodnooslobodilačkih odbora, razobličavala se izdajnička uloga ustaša, četnika i ostalih kvislinga itd. To su bila velika i snažna ohrabrenja bez kojih bi teško bilo moguće na tim izoliranim otocima — i to u doslovnom smislu izoliranim — pokrenuti u akciju rodoljubna i slobodoljubiva osjećanja otočana protiv okupatora.

U cilju razbijanja te postojeće izoliranosti neophodno je bilo osigurati vlastite ilegalne komunikacije s organizacijama NOP-a na kopnu.

Prva takva ilegalna veza uspostavljena je u prvoj polovici godine 1942. Vlado Peranić je iz Stare Novalje na Pagu (uvala Pastura) u ribarskom čamcu prebacio preko kanala na Velebit (uvala Lomivrat) Orena Ružića. U selu Sv. Ivan, u kući Nikole Starčevića, održan je sastanak Orena Ružića s ličkim ustanikom, španjolskim borcem Tomom Čačićem. Na sastanku je uočena potreba za uspostavljanjem čvršće i stalnije veze s otocima, koja bi služila kao kanal za prebacivanje skupljene pomoći i za odlazak dobrovoljaca s otoka Paga i Raba u partizanske jedinice. Od ovog sastanka održavanje i funkcioniranje veze preko Velebitskog kanala postaje zajednička briga organizacija narodnooslobodilačkog pokreta na otocima i u Podgorju. Ovu vezu održavao je Nikola Starčević i ona je funkcionirala sve do oslobođenja ovih krajeva. Ona se nije prekidalala ni onda kada je okupator uništavao sve čamce

ili kada bi ih povukao u garnizone. U takvim prilikama Nikola Starčević bi na splavu, sastavljenom od tri grede, prelazio kanal noseći na leđima u naprtnjači poštu i drugi materijal. U lipnju 1943. za održavanje redovne veze sagrađen je novi čamac-batana, čuvena »Volga«. Čamac je sagradio Delija Redento, po zanimanju stolar, koji se i kao prvi dobrovoljac prebacio s otoka Raba na Velebit vezom Pastura—Lomivrat.

Krajem studenog 1942. s južnog dijela otoka Paga uspostavljena je veza s Velebitom, tj. veza Miškovići — Tavnička. Tom prilikom prebačena je u partizane jedna grupa drugova s ninskog terena. Ovu vezu održavali su Frane Mišković i Tomo Trošelj iz Tavničke i ona se očuvala sve do oslobođenja.

Početak kolovoza godine 1943. uspostavljena je također i izravna veza otoka Raba s mjestom Kladom kao redovita veza, a s mjestom Stinicom kao povremena. Ovu vezu održavao je Mjesni komitet KPH Rab preko svog člana Vinka Macolića »Nede« i članova SKOJ-a Pave i Ivana Krstačića. Veza se održavala čamcem »Vera«, kojim je 8. kolovoza 1943. prebačena s otoka Raba na Velebit prva grupa dobrovoljaca (21 borac).

Preko navedenih veza još do kapitulacije Italije prebačeno je s otoka Paga i Raba u partizane preko stotinu boraca. Prosječno jednom mjesečno prebacivane su i veće količine pomoći (sol, sanitetski materijal, odjevni predmeti itd.) a s Raba slale su se talijanske uniforme, ponešto oružja i municije.

Budući da je u siječnju 1944. njemačka vojska ponovno zaposjela jadransku obalu, podgorska mjesta i naselja, došlo je do nagle stagnacije narodno-oslobodilačkog pokreta na području kotara Senj. Veći dio organizacija NOP-a, koje su bile formirane do kapitulacije Italije i poslije toga, odnosno Kotarski komitet Partije, Kotarski i gradski narodnooslobodilački odbor, Komanda mjesta Senja i druge organizacije evakuirale su se iz Senja u Krivi Put, dok se samo jedan dio drugova — zapravo, samo jedna grupa — povukao na Velebit u južni dio kotara Senj, gdje su bili potpuno izolirani i odsječeni. Zbog nestašice hrane i nailazeće zime rasformiran je i Alanski odred. U svrhu zastrašivanja stanovništva i razbijanja naših organizacija neprijatelj sprovodi žestoki teror. Mnogi aktivisti na terenu potpuno su se pasivizirali, a zastrašeno stanovništvo ostalo je prepušteno samo sebi. U svom izvještaju sa sjednice Odbora od 17. veljače 1944. Okružni narodnooslobodilački odbor za Hrvatsko primorje konstatira »da su mnogi članovi narodnooslobodilačkih odbora i drugih organizacija narodnooslobodilačkog pokreta kapitulirali i predali se neprijatelju. Pojedinci su se predavali čak i s oružjem...«.

U takvoj situaciji Kotarski komitet KP Senja prebacuje se 19. ožujka 1944. iz Zabukovca — preko Raba i Stare Novalje — na područje Prizne. Komitet je prebačen čamcem koji je na Rabu osigurao Nikola Starčević. Prema tome »veza Pastura — Lomivrat postaje ponovno važan činilac u oživljavanju narodnooslobodilačkog pokreta, ali ovog puta i za područje Podgorja.

Kotarski komitet KP Senja na svom sastanku 10. travnja 1944. zaključio je da je — uz izvršavanje organizacijskog dijela poslova na povezivanju svih aktivista ovog područja i poduzimanje energičnih mjera protiv izdajica i doušnika neprijatelja — neophodno hitno osigurati s Oliba na Velebit preko II. POS-a prebacivanje hrane, koja je bila prijeko potrebna za rad i opstanak organizacija na terenu. Ovaj zadatak uspješno je obavljen. Već 16. ožujka sekretar Kotarskog komiteta Senja s Oliba izvještava Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje da je s II. POS-om osigurao prebacivanje hrane na Velebit i da »večeras putuje natrag na Velebit i vodi sa sobom šesnaest drugova iz pojedinih komandi mjesta koje su bile na Olibu (svi komandno osoblje), te dvojicu diverzanata koje je uputio II. POS«. Drugovi i hrana prebačeni su s dosta teškoća s Oliba na Pag u omanjoj braceri na vesla. Hrana je stavljena u bunkere, a u tijeku noći drugovi su iz Stare Novalje u tri ture prebačeni redovitom vezom na Velebit.

Nakon svog dolaska na Velebit drugovi su ubrzo formirali udarnu grupu od 35 boraca, poduzimajući vojne akcije, i stanje se naglo popravilo.

Od ožujka 1944. uspostavljena je redovita veza Velebit — Olib — Molat. Ova veza imala je dva puta. Jedan je išao preko Velebitskog kanala, između Paga i Raba, i završavao je na otoku Olibu ili Molatu. Drugi je pak presijecao Velebitski kanal i izbijao na Pagu tj. kod Pasture. Ovdje je vezu preuzimala novaljska organizacija i osiguravala prolaz do čamca u dragi, a otuda se čamcem išlo na Olib.

Drugi značajan pothvat bio je prebacivanje engleske radio-stanice s osobljem s Molata na Velebit. Stanica je prebačena barkom na jedra i vesla od pet tona. Ovu grupu prebacivali su Vlado Petrančić i Nikola Starčević, koji je tada bio član Kotarskog komiteta KPH Senj. Ovo prebacivanje nije bilo lako. Na putu, pod Gagerom na otoku Pagu, barku je sačekao u zasjedi ustaški motorni čamac i zahtijevao je predaju. U takvoj situaciji jedini izlaz za Engleze bila je predaja, ali za naše drugove — nije. Naoružani puško-mitraljezom, naši su drugovi prvi otvorili vatru na ustaški čamac, onespособili motor i učinili ga nepokretnim. Srećom u našem jedrenjaku nitko nije bio ranjen i zahvaljujući pogodnom vjetru on se vratio na Olib. Pričalo se da su u ovom oružanom sukobu ustaše imali dvojicu mrtvih. Već sutradan osoblje je s radio-stanicom krenulo ponovno na put i slijedeće noći pristalo je uz Velebit. Postavljanje radio-stanice na Velebitu osiguravalo je izvještavanje savezničke avijacije o točnoj lokaciji neprijateljskih plovnih objekata u Velebitskom kanalu. Na taj način savezničkim avionima omogućeno je uspješno djelovanje. U vrijeme djelovanja radio-stanice, odnosno od sredine lipnja do konca listopada 1944. potopljeno je više desetina većih i manjih neprijateljskih plovnih objekata.

Neprijatelj je vrlo brzo saznao o postojanju radio-stanice na Velebitu, a bila mu je poznata i njezina približna lokacija. Poduzimao je različite akcije za njeno uništavanje. Jednom prilikom jedna njemačka jedinica uspjela se približiti radio-stanici, ali ju je razbila naša udarna grupa. Sama činjenica da na Velebitu djeluje saveznička radio-stanica, koja omogućuje potapanje neprijateljskih brodova, i da u cilju njenog uništavanja nepri-

jatelj poduzima akcije kojima se partizani uspješno suprotstavljaju, kod naroda je izazivala uvjerenje o narastanju narodnooslobodilačkog pokreta i snazi narodnooslobodilačke vojske na Velebitu. Imajući sve to na umu, shvatljivo je da je narodnooslobodilački pokret na cijelom području od Senja do Karlobaga postizavao sve veći zamah. Ali treba reći da je u svemu tome presudnu ulogu odigralo uspostavljanje već navedenih komunikacija i da je u tome veoma značajna uloga drugova koji su bili zaduženi za njihovo održavanje.

Oren Ružić, Rijeka, M. Balote 37

Zusammenfassung

ERRICHTUNG UND FUNKTIONIERUNG DER VERBINDUNGEN DURCH DEN VELEBITISCHEN KANAL ZWISCHEN DEN INSELN RAB UND PAG UND DEM VORBERGIRGE IM LAUFE DES BEFREIUNGSKRIEGES

Im Laufe des Befreiungskrieges wurden zahlreiche und ständige illegale Verbindungen zwischen den Inseln Rab und Pag und dem Vorgebirge errichtet.

Bei der Organisation dieser Verbindungen tauchten viele Schwierigkeiten auf: die feindliche Kriegsflotte patrouillierte auf dem Meer, der Feind kontrollierte die Küste und die Inseln. Die Autopferung der illegalen Kämpfer und der Mitführenden äusserte sich trotz feindlicher Vorsichtigkeit. Das illegale Material wurde übertragen, die Einzelnen und die Gruppen wurden vom Lande zum Meer und vom Meer zum Lande übergesetzt. Und die Partisanenflotte entwickelte sich zu einer immer stärkeren Seemacht.